

Zeneoktatásunkról

Lucius Annaeus Seneca gondolatával kezdem. Luciliusnak írt 31. levelében így fogalmaz: „Mi hát a jó? A tudás. Mi a rossz? A tudatlanság.” A 35. levelében így ír: „Amikor annyira kérlek, hogy tanulj, a magam érdekében fáradok. Azt akarom, hogy barátom légy, s ez csak akkor történhet meg, ha továbbra is ugyanúgy műveled magad, ahogy elkezdted. Most ugyanis szeretsz engem, de barátom nem vagy. Hogyan? Hát a kettő között van valami különbség? Sőt, még csak nem is hasonlítanak. Barátunk szeret minket, de aki szeret, nem feltétlenül a barátunk. Tehát a barátság mindig előnyös, a szeretet olykor még árt is. Ha semmi másért, azért haladj előre a bölcsességben, hogy szeretni megtanulj.” A 45. levelében így int: „Panaszkodsz, hogy tifeleitek kevés a könyv. Nem számít, hogy mennyi van, csak jók legyenek. Kijelölt könyvek olvasása használ, a nagy választék csak gyönyörködtet. Aki el is akar jutni oda, ahová szándékozott, egyetlen utat kövessen, ne vándoroljon ezen is, azon is: nem haladás az, hanem csatangolás.”

Zenei nevelésünk már időszámításunk előtt elkezdődött. Püthagorasz (i. e. 582–496) a krotoni állam- és vallásbölcseleti iskola megalapítója, zeneelméleti tanait csak a tanítványainak, a kanonikusainak (Didümosz, Eratoszthenész, Eukleidész, Arkhütasz) írásából ismerjük. Ezen iskola matematikai módszerével szemben Arisztotelész (i. e. 384–322) és tanítványa, Arisztoksenosz (i. e. 354–300), Szpinharosz muzsikusz fia, Athénben iskolát alapít, zenei vizsgáldóságának alapja az akusztika és a hangpszichológia. Ez az „új”, harmonikus iskola. Ritmuselmélete a járás súlytalan-súlyos (arsis-thesis) viszonyára épül.

Európa déli és nyugati államaiban a zeneoktatást (hangszer- és elméleti tanítást) az egyházak szerzetesi rendházaiban, valamint templomaikban folytatják. Énekiskoláik (gregorián éneklés), hangszeroktatásaik, valamint a színházak (operák) megalakulása, fejlődése, a zeneszerzők mind igényesebb tudást követelnek. E kor zenészei, például Giovanni Legrenzi (1626–1690) hegedűművész, zeneszerző, a ferrari Academia dello Spirito Sancto karnagya, a Conservatorio dei Medicanti igazgatója, Antonio Vivaldi (1678–1741) hegedűtanára, később a velencei Ospedale della Pieta zenekarának karnagya és hegedűtanára, vagy Heinrich Schütz (1585–1672) drezdai német zeneszerző, aki 13 éves korában az udvari énekkar énekese, és aki élvezte az őrgróf segítségét, 1609-ben ösztöndíjat kapott tőle, hogy zenei tanulmányait Velencében tökéletesítse, Louis-Claude Daquin (1694–1772) francia orgonista

és zeneszerző, a kiváló Louis Marchand orgonista (1669–1732) növendéke, mind egyéni oktatásban részesülnek. De ez nem is lehetett másképpen, mert a hangszer-oktatás csakis egyéni felügyelet mellett működik és működött. Hol van a mi *erdélyi* helyzetünk ebben a történelmi időben? Tudjuk, hogy János Zsigmond (II. János, 1540–1571) erdélyi fejedelem legszívesebben kulturális és teológiai kérdésekkel foglalkozott, fejedelmi udvarában, Gyulafehérváron lantosok, regösök, hegedűsök, török síposok zenéltek. Maga a fejedelem is értett a lant művészetéhez. Arról azonban nincs feljegyzés, hogy kik voltak a zene tanítómesterei.

A magyar lantosok hangszerművészete nem külön hangszeres zenét jelentett a XVI–XVII. században (mint az olasz, spanyol, német, francia lantosok művészete). A magyar lantosok énekeket kísérték hangszerükkel. Dallamlejegyzést csak Tinódi Lantos Sebestyén: *Cronicá*-jában találunk először (1554).

Hangszeres oktatásról itthon nem beszélhetünk, szervezett formája a XIX. században jelenik meg először. Kolozsváron 1819-ben alakul meg az első zeneiskola. Itt csak hangszer és zeneelméleti oktatás folyik, de a más vidékekről szerződtetett tanárokkal már megkezdődött a kamarazenélés és a hangszeres hangversenyek előadása. Megjelennek a nagy művészek Kolozsvár közönsége előtt. Elsőnek Liszt Ferenc itteni hangversenyét említem, mely 1846. november 26-án a város tánctermeiben, a Redutban volt, ahol 500 férőhely volt (ma a Néprajzi Múzeum). Három nap múlva, november 29-én ismét ott szerepelt, a közönség annyira óhajtotta hallani a mestert, hogy a harmadik fellépése az akkori Farkas utcai színházban szólalhatott meg, melynek férőhelye 1000 ülőhely volt (ma az Egyetemiek Háza áll a helyén). Másodsorra megemlítem Johannes Brahms és a Köpcsényben született Joachim József hangversenyét, melyre Kolozsváron, 1879. szeptember 23-án került sor szintén a Redutban. Liszt Ferenc és a Brahms–Joachim kettős hangversenykörútjuk alkalmával végigjárják Erdély nagyobb városait, ami azt jelentette számukra, hogy a XIX. század erdélyi közönsége igényelte a zenét.

Mint említettem, a zeneiskola 1819-ben kezdte meg működését. És most belép történetünkbe Ruzitska György (1789, Bécs – 1869, Kolozsvár) zeneszerző, zenepedagógus. 1810-ben jön Kolozs megyébe, báró Bánffy János nagyfalusi kastélyába házitanítónak. 1819-ben Kolozsvárra költözött, ahol a Nemzeti Színház és a város irányítójaként szerepelt. 1935-től átveszi a kolozsvári *Musikai Conservatorium* igazgatását. Nemcsak tanít, elméleti és gyakorlati könyveket is ír, például: *Énekiskola a Kolozsvári Zenekonzervatórium növendékei számára* (Kolozsvár, 1938).

A fentiekből láthatjuk, hogy Liszt ottjártakor olyan remek muzsikusok tanítottak zenét, mint Ruzitska György, és említsük meg még Farkas Ödönt

(1851–1912), aki 1879-től a kolozsvári Zenekonzervatórium igazgató tanára, a Kolozsvári Filharmónia vezetője, ő fogadta a Brahms–Joachim kettőst. Ebbe a konzervatóriumba, akárcsak a Trianon után létesített Állami Román Konzervatóriumba, bárki tehetséges beiratkozhatott korhatár nélkül (fiatalok, idősebbek egyaránt). Így természetes volt, hogy a négy polgári iskola osztályát végzeteknek is lehetőségük volt zenei diplomát szerezni. De beiratkozhatott mint magánöbendék, és csak vizsgázni jött Kolozsvárra.

Az 1948-as iskolai törvény megalapozta a szakoktatást. Létrejöttek a Művészeti Elemi és Középkisiskolák. Romániában Kolozsváron kétnyelvű, azaz román és magyar, míg Marosvásárhelyen csak magyar nyelvű oktatással. Természetesen a fővárosban, Iași-ban, Brassóban, Szebenben, Temesváron, Szatmáron, Nagybányán, Nagyváradon és több más városban román nyelvű iskolákat nyitottak. Ma a kolozsvári és marosvásárhelyi zenelíceumokban román és magyar anyanyelven, az újabban alakult csíkszeredai, székelyudvarhelyi, valamint sepsiszentgyörgyi művészeti líceumokban magyarul tanulhatnak diákjaink. A művészeti líceumok 12 osztályosak. Ezek szakiskolák, ahol a szakoktatással egyidejűleg az általános műveltségi tárgyakat is tanulják. Az egyéni órák, valamint a közös zenélés (kamarazene, zenekar, énekkar) jellegénél fogva gyermekközpontú, a gyermek egyéniségét próbálja előhozni, mely a cselekvő közösségben valósul meg. Elképzelhetetlen az együtt zenélés, az egymásra figyelés, segítségadás közös felelősség nélkül. Ez magával hozza az ismeretek elsajátítását, és természetesen a készségek fejlesztését. A tanár a növendékével együtt teremti meg az összjátékot, sikerélményben részesíti a tanítványait. Minden évben katedránként legalább két alkalommal meghallgatják a vizsgázó tanulót. Felkészültségét, kiállítását közösen értékelik a tanárok. Nyilvános szereplésük – szülők és meghívottak előtt – fejleszti felelősségtudatukat. Egymást figyelve szeretettel és jól értelmezett versenyben vannak osztálytársaikkal és iskolatársaikkal. Tekintettel az egyéni oktatásra, az elsajátított anyag nem fedi le az osztályon belülieket, van, aki megugrik, és van, aki éppen lemarad, de ez a természetes húzás szükséges az egyén fejlődésében. Az évek során meggyőződtem, hogy a tanulóim nagyszerűen és objektíven tudták értékelni magukat és társaikat. Sokszor előfordult, hogy szubjektív elfogultság miatt enyhébben bírálták társukat, ugyanakkor pedig a megbírált tárta fel hiányosságait. A zene-művészeti iskola olyan, mint egy kísérleti kertészet, ahol arra kell a tanároknak-tanítóknak ügyelni, hogy a kivételes értékeket ne gyomlálják ki.

Már egy évszázada, hogy nem tudjuk elképzelni zeneoktatásunkat Kodály Zoltán intelmei nélkül. 1947-ben, amikor elkezdődött az ötéves tervek készítése, Kodály *Százéves terv* címen közli elképzelését: „Cél: Magyar zene-kultúra. Eszközünk: a zenei írás, olvasás általánossá tétele az iskolán keresztül.

Egyben a magyar zenei szemlélet öntudatra ébresztése a művészi nevelésben csakúgy, mint a közönségnevelésben. A magyar zenei közízlés felemelése folyamatos haladás a jobb és magyarabb felé. A világirodalom remekeinek közkincsé tétele, eljuttatása mindenrendű és rangú emberhez [...] Misztótfalusi Kis Miklós 1680-ban gondolta el: miért ne tanulhatna meg minden magyar olvasni? Harmadfélszáz év kellett elteljen, hogy valóra váljon. Talán a zeneolvasással hamarabb megleszünk. [...] A zenében, mint a nyelvben is csak hungarocentrikus kiindulással kezdhethetjük ésszerűen a nevelést. Különben kapunk, mint eddig soknyelvű, azaz semminyelvű nemzedéket.”

Ma jó programjaink vannak a zeneművészeti iskolák hangszerttechnikai elsajátítására. Hála tanáraink egyre jobb felkészültségének, a hangszerjáték elsajátításával együtt halad a zenei írás-olvasás elsajátítása. Amit a magyar diákjaink nem kapnak meg a hangszeroktatással, az a zenei anyanyelv. Ezt próbálják pótolni itt-ott népdalok tanításával, magyar kórus- és zenekari művek pótlásával. (1948-tól 1955-ig a tantervben szerepelt a népzene oktatása is. Ez sajnos később megszűnt az állítólagos iskolai túlterhelés miatt.)

Maholnap immár hatvan éve lesz, hogy az 1948-as iskolai reform létrehozta a művészeti iskoláinkat és ezzel együtt a tanterveket is. Az eltelt idő sok mindenben száguldott előre. Így a tanterv is kapott mindig átdolgozást. Gondoljuk csak el, mennyire fedik le az elméleti líceumok a jövő nemzedék felkészültségét. Mennyire inkább szakmai kollégiumokban kellene képezzük ifjainkat! Így van ez a zeneművészeti líceumokban is. Ma már nem elég, hogy a klasszikus hangszerek képzését biztosítjuk, hanem igenis népi hangszereink elsajátítását is biztosítanunk kellene. A népzenekar szakszerű irányítását kéne megcélozni. És hol van a számtalan fúvós hangszer, amit egyelőre országunkban a katonai fúvószenekarok részére a katonai zeneiskolákban tanítják, pedig egyre emelkedő kultúránk megkívánná a fúvóegyüttesek létezését. Ez vonatkozik a népdalénekeink képzésére is. Ma, amikor helyi, országos, nemzetközi népdaléneklés versenyein vesznek részt ifjaink, észrevehetjük, hogy lemaradtunk más országokkal szemben. Ennek pótlása csak munka kérdése. Rendelkezésünkre állnak kiváló népdalgyűjtőink zenekari feljegyzései és könyvekben megjelent zenei anyaga, illetve hozzáférhető az archív felvételek kiadványai is.

És még valami. Néphagyomány, néptánc, amit szórakozásként is megtanulhatnak ifjaink, ha ügyesen irányítjuk időbeosztásukat. Együtt zenélhetnének-táncolhatnának megfelelő irányítással.

Végül ismét csak Kodály Zoltánt idézhetem: „Ami megtartott Európában idáig, majd csak megtart ezután is. Mi is lehet az? Nem az, amiben alkalmazkodtunk, hasonlókká lettünk környezetünkhöz, hanem amiben külön-

böztünk tőle. Hisz ha mindenben hasonlókká lettünk volna, eltűnt volna a magyarság. Így is sokat letett mivoltából ezer év alatt. De megtartotta külön lelkiségét. Annak külön két legmegfoghatóbb nyilvánulása: a nyelv és a zene.”